

УДК 364.122:376

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2026.1.9>

Олександр КАЦЬОРА

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та соціальної роботи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», пл. Народна, 3, м. Ужгород, Закарпатська обл., Україна, 88000

ORCID: 0000-0001-9544-9297

Дмитро ДИДЯК

аспірант кафедри соціології та соціальної роботи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», пл. Народна, 3, м. Ужгород, Закарпатська обл., Україна, 88000

ORCID: 0009-0001-8743-3591

Олександр КАТИНСЬКИЙ

аспірант кафедри соціології та соціальної роботи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», пл. Народна, 3, м. Ужгород, Закарпатська обл., Україна, 88000

ORCID: 0009-0005-4751-6914

Бібліографічний опис статті: Кацьора, О., Дидяк, Д., Катинський, О. (2026). Роль соціальної роботи у сфері інклюзивної освіти. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 64–72, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2026.1.9>

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СФЕРІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено комплексний аналіз ролі соціальної роботи у сфері інклюзивної освіти в Україні в контексті сучасних соціальних трансформацій, гуманістичної парадигми та впровадження міжнародних стандартів у сфері прав людини. Розкрито сутність інклюзивної освіти як системи освітніх послуг, спрямованої на забезпечення рівного доступу до якісного навчання всіх дітей незалежно від їхніх індивідуальних особливостей та освітніх потреб. Обґрунтовано, що інклюзія виступає не лише педагогічною моделлю організації освітнього процесу, а й соціальним механізмом інтеграції, спрямованим на подолання структурних і соціальних бар'єрів.

Особливу увагу приділено визначенню функцій соціальної роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. Показано, що соціальні працівники виконують координуючу, посередницьку, захисну, консультативну та просвітницьку ролі, забезпечуючи міждисциплінарну взаємодію між дитиною з особливими освітніми потребами, її сім'єю, педагогами та соціальними інституціями. Доведено, що соціальна робота ґрунтується на соціальній моделі інвалідності, яка акцентує увагу на усуненні бар'єрів у середовищі, а не на індивідуальних обмеженнях особи.

Проаналізовано нормативно-правові засади інклюзивної освіти, зокрема положення Закону України «Про освіту», а також визначено основні проблеми її впровадження: недостатнє фінансування, обмежену матеріально-технічну базу, нестачу підготовлених фахівців і збереження соціальних стереотипів. Обґрунтовано необхідність модернізації професійної підготовки соціальних працівників на засадах компетентнісного, студентоцентрованого та практико-орієнтованого підходів.

Зроблено висновок, що соціальна робота є системоутворюючим чинником інклюзивної освіти, який забезпечує перехід від формальної інтеграції до реальної соціальної інклюзії, сприяє формуванню толерантного освітнього середовища та зміцненню соціальної згуртованості на рівні територіальних громад.

Ключові слова: інклюзивна освіта, соціальна робота, соціальна інклюзія, особливі освітні потреби, інклюзивне освітнє середовище.

Oleksandr KATSORA

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Sociology and Social Work, State University «Uzhhorod National University», 3 Narodna sqr., Uzhhorod, Zakarpattia region, Ukraine, 88000

ORCID: 0000-0001-9544-9297

Dmytro DIDYAK

Postgraduate Student at the Department of Sociology and Social Work, State University «Uzhhorod National University», 3 Narodna sqr., Uzhhorod, Zakarpattia region, Ukraine, 88000

ORCID: 0009-0001-8743-3591

Oleksandr KATYNSKIY

Postgraduate student, Department of Sociology and Social Work, State University «Uzhhorod National University», 3 Narodna sqr., Uzhhorod, Zakarpattia region, Ukraine, 88000

ORCID: 0009-0005-4751-6914

To cite this article: Katsora, O., Didyak, D., Katynskiy, O. (2026). Rol sotsialnoi roboty u sferi inkliuzyvnoi osvity [The role of social work in inclusive education]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 64–72, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2026.1.9>

THE ROLE OF SOCIAL WORK IN THE FIELD OF INCLUSIVE EDUCATION

The article presents an expanded examination of the role of social work in the development of inclusive education in Ukraine, taking into account contemporary social changes, the humanistic orientation of modern educational policy, and the integration of international human rights standards. Inclusive education is understood as a comprehensive system that ensures equal access to quality learning for all children, regardless of their individual characteristics or special educational needs. Inclusion is interpreted not only as a pedagogical model, but also as a social mechanism that contributes to the removal of structural and societal barriers to participation.

The article highlights the key functions performed by social workers within an inclusive educational environment. They act as coordinators, mediators, and advocates, supporting communication among children with special educational needs, their families, teachers, and social institutions. Their activity is based on the social model of disability, which shifts emphasis from personal impairments to external obstacles that limit involvement in educational and social life.

The regulatory framework of inclusive education in Ukraine, including the provisions of the Law of Ukraine «On Education» is analyzed. The study identifies a number of challenges that hinder the effective implementation of inclusive practices: insufficient financial and material resources, a deficit of trained specialists, and the persistence of social stereotypes. In this context, the modernization of social worker training is substantiated, with a focus on competence-based and practice-oriented approaches.

The article concludes that social work functions as a core component of inclusive education, ensuring real – not merely formal – inclusion, supporting the creation of a tolerant school environment, and strengthening social cohesion at the community level.

Key words: inclusive education, social work, social inclusion, special educational needs, inclusive educational environment.

Актуальність проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціальними трансформаціями, реформуванням освітньої системи та посиленням орієнтації на міжнародні стандарти у сфері прав людини. У цьому контексті інклюзивна освіта виступає не лише складовою державної політики, а й важливим інструментом забезпечення рівних можливостей для всіх дітей незалежно від стану здоров'я, психофізичних особливостей чи соціального статусу. Реалізація права на освіту дітей з особли-

вими освітніми потребами вимагає створення доступного освітнього середовища, подолання бар'єрів та формування толерантного ставлення до різноманітності, що зумовлює підвищений інтерес науковців і практиків до проблематики інклюзії.

Водночас практика впровадження інклюзивної освіти в Україні засвідчує наявність низки системних проблем, пов'язаних із недостатнім ресурсним забезпеченням, обмеженою готовністю закладів освіти до роботи в інклюзивному форматі, дефіцитом підготовлених

кадрів та збереженням стереотипів щодо осіб з інвалідністю. Це зумовлює потребу в пошуку ефективних механізмів підтримки дітей з особливими освітніми потребами, їхніх сімей та педагогічних колективів. У цьому процесі особливого значення набуває соціальна робота як професійна діяльність, спрямована на забезпечення соціальної справедливості, захист прав людини та координацію міждисциплінарної взаємодії.

Актуальність дослідження посилюється необхідністю переосмислення ролі соціального працівника в системі інклюзивної освіти як системоутворюючого суб'єкта, що забезпечує перехід від формального декларування принципів інклюзії до їх реального впровадження на рівні закладу освіти та територіальної громади. Вивчення теоретичних засад і практичних механізмів діяльності соціальних працівників у цій сфері сприятиме удосконаленню професійної підготовки фахівців, розвитку інклюзивної культури та формуванню соціально згуртованого, відкритого суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Войціцька К.М. та Кусік Н.Б. досліджували поняття соціальної інклюзії міста та підкресливали її роль у забезпеченні національної безпеки через рівний доступ до соціальних ресурсів; їхній підхід акцентує значення представництва вразливих груп у процесах управління й планування. Семигіна Т.В. зосереджується на практичних компетентностях соціальних працівників у громадах — вона виділяє моніторинг потреб, психосоціальні програми та просвітницькі ініціативи як ключові інструменти становлення інклюзивного середовища. У сумі ці роботи підкреслюють важливість міжсекторної взаємодії та громадської участі як передумов сталого розвитку інклюзії.

Дослідження Миронової С.П., Софій Н.З., Найда Ю.М. зосереджені на педагогічних аспектах інклюзії: вони описують адаптацію освітніх програм, методів навчання та організаційних умов для забезпечення навчання дітей з ООП у загальноосвітніх закладах. Мартинчук О.В. аналізує підготовку фахівців, висуває необхідність переходу до компетентнісно-орієнтованої та практико-орієнтованої підготовки соціальних працівників і спеціалістів спеціальної освіти, наголошуючи на стажу-

ваннях, міждисциплінарних модулях та інтеграції практичних навчальних інструментів як шляхах підвищення готовності до реальної інклюзії.

Мета дослідження – обґрунтувати та проаналізувати роль соціальної роботи у сфері інклюзивної освіти та її значення у забезпеченні ефективної соціальної інклюзії дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивна освіта розглядається як система освітніх послуг, спрямована на забезпечення фундаментального права кожної дитини на якісну освіту та рівний доступ до навчання за місцем проживання. Її сутність полягає у створенні умов для спільного навчання дітей з різними освітніми потребами, зокрема осіб з особливими освітніми потребами, у закладах загальної освіти. Такий підхід передбачає адаптацію освітніх програм, методів навчання та організації освітнього процесу відповідно до індивідуальних можливостей учнів. Водночас інклюзивна освіта сприяє не лише розвитку дітей із психофізичними порушеннями, але й формуванню соціальної компетентності, толерантності та взаєморозуміння серед усіх учасників освітнього процесу.

Важливою складовою інклюзивної освіти є інклюзивне навчання, яке базується на принципах недискримінації, врахування людської різноманітності та забезпечення активної участі кожного учня в освітньому процесі. Реалізація цього підходу передбачає створення інклюзивного освітнього середовища, що охоплює сукупність організаційних, педагогічних і соціальних умов, спрямованих на забезпечення спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей. У цьому контексті особливу роль відіграють інклюзивні заклади освіти, діяльність яких спрямована на подолання соціальних бар'єрів, запобігання дискримінації та формування позитивного ставлення до індивідуальних відмінностей. Особлива увага приділяється підтримці дітей з особливими освітніми потребами, які потребують додаткового супроводу для повноцінної реалізації свого права на освіту.

Концептуальні засади інклюзивної освіти ґрунтуються на гуманістичних принципах, що визнають цінність кожної особистості, її здат-

ність до розвитку, право на спілкування та участь у соціальних взаєминах. Вагомий вплив на формування сучасного розуміння інклюзивної освіти справили міжнародні документи, зокрема положення ЮНЕСКО, які обґрунтують необхідність створення освітніх систем, орієнтованих на задоволення індивідуальних потреб кожного учня та забезпечення рівних можливостей для навчання. Основними принципами інклюзивної освіти є визнання рівної цінності всіх людей незалежно від їхніх здібностей, взаємозалежність учасників освітнього процесу, важливість соціальної підтримки та позитивне сприйняття різноманітності як чинника розвитку суспільства. Реалізація цих засад сприяє формуванню відкритого освітнього середовища та забезпеченню соціальної інтеграції особистості (Миронова, 2020, с. 28).

Соціальна інклюзія розглядається як концепція формування суспільства, у якому кожна людина визнається цінною, має рівні права та можливості для активної участі в усіх сферах суспільного життя. Такий підхід виходить за межі традиційного розуміння толерантності чи інтеграції, оскільки передбачає системне усунення структурних і соціальних бар'єрів, що обмежують доступ окремих груп населення до соціальних, економічних і культурних ресурсів. У цьому контексті інклюзія спрямована на забезпечення соціальної справедливості, підвищення рівня суспільного добробуту та зміцнення соціальної згуртованості через створення середовища рівних можливостей.

Одним із проявів реалізації принципів соціальної інклюзії є концепція інклюзивного міського розвитку, яка передбачає забезпечення рівноправної участі всіх мешканців у процесах управління, планування та розподілу ресурсів. Згідно з підходами WIEGO (Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing), інклюзивні міста мають гарантувати доступ до безпечних умов праці, гідних засобів існування, житла та базових соціальних послуг, зокрема водопостачання, санітарних умов та енергозабезпечення. Важливим аспектом такого підходу є забезпечення представництва соціально вразливих груп у процесах прийняття рішень, що сприяє формуванню демократичного та соціально орієнтованого управління (Войціцька, Кусік, 2024, с. 127).

Водночас розвиток інклюзивного середовища розглядається як чинник підвищення стійкості та інноваційного потенціалу суспільства. Забезпечення рівного доступу до можливостей і ресурсів сприяє ефективному використанню людського потенціалу, розвитку соціального капіталу та економічному зростанню. Таким чином, впровадження принципів соціальної інклюзії не лише забезпечує соціальну справедливість, а й створює передумови для сталого розвитку, формування відкритого суспільства та підвищення якості життя населення.

Соціальна робота є ключовим елементом системи інклюзивної освіти, забезпечуючи реалізацію принципів рівності, доступності та соціальної справедливості для дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Вона виконує функції координатора та посередника між дитиною, сім'єю, педагогічним колективом і соціальними інституціями, сприяючи подоланню соціальних, психологічних, комунікативних та архітектурних бар'єрів і формуванню толерантного освітнього середовища.

Теоретично роль соціальної роботи ґрунтується на соціальній моделі інвалідності, яка розглядає бар'єри суспільства, а не індивідуальні обмеження дитини, як головну перешкоду для участі в освітньому процесі. Соціальна робота забезпечує комплексну підтримку дитини з ООП, сприяючи її соціальній адаптації, розвитку компетентностей і інтеграції в колектив.

Основні функції соціальної роботи включають діагностику потреб дитини та сім'ї, координацію міждисциплінарної взаємодії, супровід у процесі інклюзивного навчання, захист прав дитини та просвітницьку роботу щодо формування інклюзивної культури. Таким чином, соціальна робота виступає системоутворюючим чинником інклюзивної освіти, що забезпечує перехід від формальної інтеграції до глибокої соціальної інклюзії.

Розвиток інклюзивного освітнього середовища неможливий без комплексного підходу, який поєднує педагогічні, організаційні та соціальні складові. У цьому контексті ключовим елементом стає соціальна робота, яка забезпечує взаємодію між учасниками освітнього процесу, координує міждисциплінарну підтримку та сприяє подоланню бар'єрів, що

обмежують участь дітей з особливими освітніми потребами. Діяльність соціальних працівників створює умови для реалізації принципів рівності та доступності в освіті, забезпечуючи системну підтримку не лише дітей, але й їхніх сімей та освітніх установ. Завдяки цьому соціальна робота виступає містком між теоретичними засадами інклюзивної освіти та практичним впровадженням інклюзивних практик на рівні закладів освіти та територіальних громад.

Соціальні працівники відіграють ключову роль у забезпеченні доступності та ефективності інклюзивного середовища на рівні територіальної громади. Вони виконують функцію інформаційної підтримки та консультування, ознайомлюючи громадян із правами осіб з інвалідністю та дітей з особливими освітніми потребами, доступними соціальними, медичними та освітніми послугами. Соціальні працівники сприяють орієнтації в системі державної підтримки, допомагають у підготовці документів та направляють до відповідних ресурсів, забезпечуючи тим самим рівний доступ до соціальних благ.

Крім того, соціальні працівники забезпечують комплексну підтримку сімей та громади, організують групи підтримки, проводять тренінги, семінари й інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення рівня толерантності та інклюзивної культури. Вони виступають посередниками між громадою та місцевими органами влади, сприяють впровадженню інклюзивних політик, лобюванню законодавчих ініціатив та міжвідомчій взаємодії. Через навчання та підвищення кваліфікації інших фахівців соціальні працівники забезпечують системне формування компетентностей, необхідних для підтримки дітей з особливими освітніми потребами та створення інклюзивного середовища.

Особливо важливою є роль соціальних працівників у моніторингу потреб громади, оцінці доступності та ефективності інклюзивних практик, а також у впровадженні психосоціальних програм для соціальної інтеграції вразливих груп. Вони використовують сучасні технології для підвищення доступності послуг, організують культурні та волонтерські ініціативи, спрямовані на формування соціальної згуртованості. Таким чином, соціальні працівники виступають агентами змін, які забезпечу-

ють стале впровадження інклюзивних практик і сприяють усуненню бар'єрів для повноцінної участі всіх членів громади в соціальному, освітньому та культурному житті (Семигіна, 2025, с. 60).

Таким чином, інклюзивна освіта та соціальна робота виступають взаємопов'язаними інструментами забезпечення рівного доступу до освіти та формування інклюзивного середовища. Соціальні працівники, здійснюючи комплексну підтримку дітей з особливими освітніми потребами, їхніх сімей та освітніх установ, координуючи міждисциплінарну взаємодію та реалізуючи просвітницькі заходи, сприяють подоланню соціальних, психологічних і структурних бар'єрів. На рівні територіальної громади їхня діяльність забезпечує впровадження інклюзивних практик, розвиток соціальної згуртованості, толерантності та активної участі всіх членів суспільства у соціальному, освітньому та культурному житті.

У контексті соціальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами соціальний супровід є ключовою послугою, спрямовану на забезпечення повноцінної участі дитини в інклюзивному освітньому процесі. Він передбачає індивідуальну допомогу в пересуванні, самообслуговуванні, харчуванні, комунікації, орієнтації в просторі, контролі безпеки та організації дозвілля під час перерв і позакласних заходів. Соціальний працівник виконує функції фізичного й емоційного супроводу, сприяє соціальній інтеграції, зменшенню бар'єрів і підвищенню автономності дитини, що в комплексі з мультидисциплінарним підходом (залучення психологів, педагогів, батьків) та антидискримінаційними практиками сприяє реалізації права на інклюзивну освіту, зниженню стресу в сім'ї та загальному покращенню якості життя дитини з особливими освітніми потребами (Гладишук та ін., 2024, с. 109–119).

Подолання системних бар'єрів інклюзивної освіти значною мірою залежить від ефективної соціальної роботи, яка на рівні закладу та територіальної громади виконує функцію системного координатора підтримки. Спираючись на підхід, що акцентує суспільні бар'єри, а не індивідуальні обмеження, соціальні працівники забезпечують міждисциплінарну взаємодію, супровід сімей, захист прав дитини та

цілеспрямоване формування інклюзивної культури, стаючи ключовим механізмом переходу від декларативної інклюзії до її реальної практики в освітньому просторі та громаді.

Інклюзивна освіта розглядається як суспільно значуща освітня практика, спрямована на забезпечення рівного доступу до навчання всіх дітей незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, психічних і фізичних можливостей. Її сутність полягає у створенні умов для здобуття освіти за місцем проживання дитини в закладі загальної освіти, що передбачає адаптацію освітнього середовища, змісту навчання та організації освітнього процесу відповідно до різноманітних потреб учнів. Інклюзія як соціальний процес орієнтована на розширення участі всіх членів суспільства у різних сферах життєдіяльності, забезпечуючи рівноправну участь у навчальному та соціальному житті та сприяючи формуванню відкритого й толерантного освітнього середовища. На відміну від інтеграції чи сегрегації, інклюзивний підхід передбачає активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу та спрямований на забезпечення рівних можливостей для кожної особистості. За визначенням Софій Н.З. та Найда Ю.М., інклюзивна освіта є системою освітніх послуг, що ґрунтується на забезпеченні права дітей на освіту та навчання в умовах загальноосвітнього середовища, що підкреслює її універсальний характер і можливість реалізації на різних рівнях освітньої системи (дошкільній, загальній середній, професійній та позашкільній освіті) (Софій, Найда, 2007, с. 128).

Історичний розвиток підходів до організації навчання осіб з інвалідністю свідчить про трансформацію державної політики – від практик ізоляції та інституціоналізації до сучасної моделі соціальної інтеграції та забезпечення рівних прав. Поширення інклюзивного навчання в Україні зумовлене міжнародними стандартами у сфері прав людини та спрямоване на реалізацію права кожної дитини на якісну освіту. Водночас результати досліджень засвідчують, що інклюзивна освіта сприяє ефективній соціалізації дітей з особливими потребами, формуванню їхніх соціальних компетентностей та розвитку міжособистісної взаємодії, а також позитивно впливає на формування толерантного ставлення до різно-

манітності серед інших учнів. Водночас ефективність впровадження інклюзивних практик значною мірою залежить від державної політики, рівня розвитку освітньої системи та суспільних установок щодо осіб з інвалідністю.

Згідно з Законом України «Про освіту», інклюзивна освіта є невід'ємною складовою державної освітньої політики, що гарантує кожній дитині, незалежно від стану здоров'я чи особливих освітніх потреб, право на якісну освіту в загальних закладах за місцем проживання (стаття 3). Цей підхід передбачає адаптацію освітнього середовища через універсальний дизайн, розумне пристосування та індивідуальні програми розвитку, спрямовані на подолання бар'єрів і забезпечення активної участі в навчальному процесі (статті 1, 19). Держава зобов'язана створювати умови для інтеграції дітей з ООП, включаючи психолого-педагогічний супровід, корекційно-розвиткові послуги та формування толерантного середовища, що сприяє не лише їхньому розвитку, але й формуванню соціальної компетентності всіх учнів (стаття 20).

Реалізація інклюзивної освіти, як визначено законом, вимагає від освітніх закладів організації інклюзивних класів або груп за заявою батьків, забезпечення фізичної доступності приміщень і матеріалів, а також співпраці з ІРЦ для комплексної оцінки потреб і моніторингу прогресу (статті 20, 41). Це сприяє переходу від сегрегації до соціальної інтеграції, посилюючи принципи рівності та недискримінації (стаття 6), однак ефективність залежить від фінансування, підготовки кадрів і відсутності стереотипів, що робить закон основою для комплексних реформ у сфері освіти (Закон України «Про освіту», 2017).

У Національній стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року акцентується увага на необхідності посилення соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) як ключового елемента освітньої безбар'єрності, зокрема через визнання недостатньої підготовки педагогічних працівників та психологічних служб закладів освіти для роботи з такими дітьми, включаючи розлади аутистичного спектра та синдром дефіциту уваги з гіперактивністю, а також брак досвідчених фахівців в інклюзивно-ресурсних центрах; стратегія

пропонує стратегічні заходи для розвитку екосистеми підтримки інклюзивного навчання на всіх рівнях освіти, забезпечення асистентами вчителів у ключових дисциплінах (фізика, хімія, математика), підвищення компетентностей освітнього персоналу в користуванні асистивними технологіями та інтеграції досвіду батьків, з очікуваними результатами у вигляді повної відповідності інклюзивно-ресурсних центрів нормативним вимогам, достатньої кількості фахівців для надання послуг та спроможності надавачів освітніх послуг (включаючи асистентів) задовольняти потреби здобувачів освіти, що в цілому сприятиме розкриттю потенціалу дітей з ООП та їх інтеграції в суспільне життя (Розпорядження Кабінету Міністрів України, 2021).

Разом із тим розвиток інклюзивної освіти в Україні супроводжується низкою системних проблем, що проявляються на макро-, мезо- та мікрорівнях. До ключових перешкод належать недосконалість нормативно-правової бази, обмежене фінансування, недостатнє матеріально-технічне забезпечення закладів освіти, відсутність спеціалізованих освітніх програм і підготовлених фахівців, а також збереження соціальних стереотипів щодо осіб з інвалідністю. Важливими бар'єрами залишаються також недостатня доступність освітньої інфраструктури, відсутність ефективних механізмів соціально-педагогічного супроводу та обмежені можливості професійної підготовки осіб з особливими потребами. Як підкреслює Заярнюк О.В., подолання зазначених проблем потребує комплексного підходу, що передбачає удосконалення законодавчого забезпечення, розвиток ресурсної бази освітніх закладів, підвищення професійної компетентності педагогів і формування інклюзивної культури в суспільстві (Заярнюк, 2015, с. 191).

Аналіз робіт О.О. Добровіцької та О.В. Мартинчук показує, що сучасна підготовка соціальних працівників потребує переходу до комплексної інклюзивної компетентності з акцентом на практико-орієнтовані та міждисциплінарні механізми. Ця ідея логічно продовжується в реформуванні дефектологічної освіти, де традиційна нозологічна підготовка вчителів-логопедів і дефектологів уже не відповідає вимогам інклюзивної парадигми. Тому особливо актуальними стають концепту-

альні засади підготовки фахівців спеціальної освіти до роботи в інклюзивному середовищі, що пропонують методологічні та технологічні рішення для формування нової професійної кваліфікації – спеціального педагога інклюзивного закладу освіти.

У працях О.О. Добровіцької проблема професійної підготовки соціальних працівників до роботи в інклюзивному середовищі розглядається як ключовий фактор ефективного впровадження інклюзивної освіти в Україні. Авторка акцентує на недостатній адаптації традиційних навчальних програм до вимог інклюзії, що проявляється в браку розвитку толерантної взаємодії, подолання стереотипів та практичних навичок роботи з особами з особливими освітніми потребами. Основні бар'єри, які вона виділяє, – це соціально-педагогічні упередження, обмежена міждисциплінарна співпраця та відірваність теоретичного навчання від реальних ситуацій, що знижує готовність майбутніх фахівців до координації інклюзивних процесів і подолання дискримінаційних установок.

Для вирішення цих проблем О.О. Добровіцька пропонує комплексний підхід, заснований на інтеграції волонтерства в освітній процес, впровадженні тренінгів, симуляцій та міждисциплінарних модулів, спрямованих на формування емпатії, толерантності та практичних компетентностей. Така модернізація підготовки, на її думку, не лише підвищує професійну компетентність соціальних працівників, але й сприяє формуванню інклюзивної культури суспільства загалом, забезпечуючи перехід від декларативної інклюзії до її реальної реалізації через превентивні стратегії та системну підтримку в освітньому та соціальному середовищі (Добровіцька, 2019, с. 151).

О.В. Мартинчук, акцентує на необхідності модернізації професійної підготовки соціальних працівників через впровадження компетентнісного та студентоцентрованого підходів, що дозволяють перейти від нозологічної моделі до інклюзивної, орієнтованої на підтримку дітей з різними особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі. Авторка пропонує стратегічні орієнтири, такі як розробка освітньо-професійних програм з акцентом на практико-орієнтовану складову (стажування в ІРЦ, центрах інклюзивної

освіти та логопедичних центрах), формування готовності через знаковоконтекстне навчання та компетентнісно-контекстну технологію, а також моніторинг динаміки компетентностей для забезпечення відповідності соціальному запиту. Це сприяє розвитку професійної компетентності в сфері інклюзивного навчання, включаючи навички психолого-педагогічної підтримки та подолання бар'єрів.

Щодо міжвідомчої співпраці, О.В. Мартинчук наголошує на створенні системної взаємодії між соціальними працівниками, педагогами, психологами, медиками та органами соціального захисту в рамках команд психолого-педагогічного супроводу, що забезпечує комплексну оцінку потреб дітей з особливими освітніми потребами та розробку індивідуальних програм розвитку. У контексті інклюзивної освіти авторка обґрунтовує необхідність партнерства з місцевими органами влади, громадськими організаціями та службами у справах дітей для усунення соціальних бар'єрів, підвищення толерантності та моніторингу ефективності інклюзивних практик, що сприяє переходу від ізоляції до глибокої соціальної інтеграції в освітньому середовищі (Мартинчук, 2018, с. 52).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Інклюзивна освіта в Україні, спираючись на гуманістичні принципи, міжна-

родні стандарти та соціальну модель інвалідності, виступає не лише системою доступного навчання, але й потужним механізмом соціальної інтеграції та справедливості. Ефективність її впровадження значною мірою визначається роллю соціальних працівників як координаторів міждисциплінарної підтримки, посередників у подоланні бар'єрів та агентів формування толерантної культури на рівні закладів освіти й територіальних громад. Водночас аналіз наукових підходів підкреслює критичну потребу в модернізації професійної підготовки як соціальних працівників, так і фахівців спеціальної освіти: переході до компетентнісного, студентоцентрованого та практико-орієнтованого навчання з акцентом на толерантну взаємодію, міжвідомчу співпрацю та формування інклюзивної компетентності. Подолання виявлених системних проблем – від нормативно-правових і ресурсних обмежень до стереотипів – можливе лише за умови комплексного підходу, що поєднує удосконалення законодавства, розвиток інфраструктури, підвищення кваліфікації кадрів і активне формування інклюзивної культури суспільства. Саме така синергія теоретичних засад, практичних механізмів і міжсекторальної взаємодії забезпечить стале впровадження інклюзії як фундаменту відкритого, толерантного та соціально згуртованого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Войціцька К.М., Кусік Н.Б. Сутність поняття соціальної інклюзії міста та її значення в забезпеченні національної безпеки держави. *Суспільство та безпека*. 2024. № 1 (2). С. 124. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2024-1\(2\)-124-130](https://doi.org/10.26642/sas-2024-1(2)-124-130).
2. Заярнюк О.В. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Економіка. Управління. Інновації*. 2015. № 1 (13). С. 190-193.
3. Мартинчук О.В. Концепція підготовки майбутніх фахівців у галузі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2018. № 1 (15). С. 49–53.
4. Миронова С.П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.
5. На шляху до інклюзії: соціальна робота з дітьми з інвалідністю та їхніми сім'ями: посібник / А.М. Гладичук, Н.М. Горішна, І.П. Криницька, О.М. Мороз, Т.В. Семігіна, М.О. Скочко, Г.І. Слозанська, О.Ю. Столярник, Ж.В. Петрович. Житомир: ТОВ «505», 2024. 380 с.
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 15.02.2026).
7. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 15.02.2026).
8. Семігіна Т.В. Формування інклюзивного середовища у громаді: ролі та компетентності соціальних працівників. Матеріали конференції (21 лютого 2025 р.). Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2025. С. 59–61.

9. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, Ю.М. Найда, Н.З. Софій та ін.; за заг. ред. Л.І. Даниленко. Київ, 2007. 128 с.

10. Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти: монографія / за ред. М. С. Чайковського. Київ: Університет «Україна», 2019. 460 с.

REFERENCES:

1. Voitsytska, K. M., & Kusik, N. B. (2024). Sutnist poniattia sotsialnoi inkluziії mista ta yoho znachennia v zabezpechenni natsionalnoi bezpeky derzhavy [The essence of the concept of social inclusion of the city and its importance in ensuring the national security of the state]. *Suspilstvo ta bezpeka – Society and Security*, 1(2), 124. [https://doi.org/10.26642/sas-2024-1\(2\)-124-130](https://doi.org/10.26642/sas-2024-1(2)-124-130). [in Ukrainian].

2. Zaiarniuk, O. V. (2015). Inkluzivna osvita v Ukraini: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Inclusive education in Ukraine: problems and ways to solve them]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii – Economics. Management. Innovations*, 1(13), 190–193. [in Ukrainian].

3. Martynchuk, O. V. (2018). Kontsepsiia pidhotovky maibutnix fakhivtsiv u haluzi spetsialnoi osvity do profesiinoi diialnosti v inkluzivnomu osvitnomu seredovyschi [The concept of training future specialists in the field of special education for professional activity in an inclusive educational environment]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu “Ukraine” – Collection of Scientific Works of Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of University “Ukraine”*, 1(15), 49–53. [in Ukrainian].

4. Myronova, S. P. (2020). Nova ukrainska shkola: osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu uchniv pochatkovoї shkoly v inkluzivnykh klasakh [The New Ukrainian School: features of organizing the educational process of primary school students in inclusive classes]: navch.-metod. posib. [teaching-methodological manual]. Ternopil: Aston. 176 s. [in Ukrainian].

5. Hladyshchuk, A. M., Horishna, N. M., Krynytska, I. P., Moroz, O. M., Semyhina, T. V., Skochko, M. O., Slozanska, H. I., Stolyaryk, O. Yu., & Petrochko, Zh. V. (2024). Na shlyakhu do inkluziії: sotsialna robota z ditmy z invalidnistiu ta yikhnyimi sim'iami [On the way to inclusion: Social work with children with disabilities and their families] (Posibnyk). Zhytomyr: TOV “505”. 380 p.

6. Pro osvitu [On Education]: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII: stanom na 01.01.2026 [as of January 1, 2026]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennia: 15.02.2026) [in Ukrainian].

7. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbar'iernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku [On approval of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Environment in Ukraine for the period up to 2030]: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14.04.2021 № 366-r: stanom na 01.01.2026 [as of January 1, 2026]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (data zvernennia: 15.02.2026) [in Ukrainian].

8. Semyhina, T. V. (2025). Formuvannia inkluzivnoho seredovyscha u hromadi: roli ta kompetentnosti sotsialnykh pratsivnykiv [Formation of an inclusive environment in the community: roles and competencies of social workers]. *Materialy konferentsii (21 liutoho 2025 r.) [Conference proceedings (February 21, 2025)]*. Kyiv: Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu, 59–61. [in Ukrainian].

9. Sofii, N. Z., & Naida, Yu. M. (2007). Kontseptualni aspekty inkluzivnoi osvity [Conceptual aspects of inclusive education]. In A. A. Kolupayeva, Yu. M. Naida, N. Z. Sofii et al.; za zah. red. L. I. Danylenko. *Inkluzivna shkola: osoblyvosti orhanizatsii ta upravlinnia [Inclusive school: features of organization and management]: navch.-metod. posib. [teaching-methodological manual]*. Kyiv, 128 s. [in Ukrainian].

10. Teoretyko-metodolohichni zasady vprovadzhenia inkluziії v zakladakh osvity [Theoretical and methodological foundations of implementing inclusion in educational institutions]: monohrafiia [monograph] / za red. M. Ye. Chaikovskoho. Kyiv: Universytet “Ukraine”, 2019. 460 s. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.05.2026